

de les valls germanitzades o italianitzades que de la zona robustament reto-romànica; vegeu els testimonis del *Rät. Namenbuch* que en vaig aplegar en un article de 1942 (ara *TopHesp.* II, 165-6) amb noms més nombrosos a les valls Calanca, Bregaglia i Lumnezia que a l'Engadina, on cessa del tot abans d'arribar a la part baixa; no obstant continuen trobant-se'n algunes mostres per l'Alto Adige (*It. Dial.* IV, 265) i en alguna vall dolomítica com Livinalongo (Tagliavini, *Il dial. del Liv.*, 222); de manera que no fóra desenaonada la suposició que s'hagués allargassat en temps preliteraris i en una forma més arcaica *g^wLM-*, fins a terres eslovenes dels Alps Julians i de Caríntia, com hauríem d'admetre si Skok té raó en relligar-hi el serbo-croat *dūmača* 'vall profunda'.¹⁰

Signi com vulgui és el vessant Nord dels Alps aquell en què el mot es mostra més robust. I ací la seva àrea és espessa sobretot a la Suïssa alemanya (precisions de Jud, *VRom.* VIII, 54-55), també a la francesa, i a tota la franja del Sud d'Alemanya que ateny al Nord des dels Vosges fins a l'Inn, en terres d'Alsàcia, Württemberg i Baviera: allà, però, es tracta de la forma germanitzada *Balsen* o *Palsen*, que remunta a un *BALBA pre-germànic, fruit d'una dilació fonètica (M-Lübke, *Germ.-Rom. Monatschrift* I, 1909, 645; *Litbl.* XLII, 244): sobre si aquesta és deguda a la lenició cèltica —llavors hauria de venir de temps anteriors a la invasió alamànica— o a un fenomen esporàdic posterior, els especialistes no estan d'acord, però no hi ha gran diferència, car amb una o altra explicació,¹¹ ens obliga a admetre que el mot s'arrelava allà des del Baix Imperi o almenys els primers temps merovingis.

El conjunt dels fets, almenys pel que fa a les velles etapes, i en els Alps també les modernes, està perfectament exposat en el magistral estudi de P. Scheuermeier, *Einige Bezeichnungen für den Begriff 'Höhle' in den romanischen Alpendialekten* (Halle, 1920), 6-23. Com ell indica, el més antic testimoni datat del mot és un topònim *Balma* en un testament de 721 fet a Borgonya (relatiu a la Côte-d'Or), però tradicions coincidents (també reportades, com hem vist, en l'hagiografia provençal de Raimon Feraut, i cf. ja *Acta Sanctorum* III, 746a, 28 de febrer),¹² indiquen que la cova on es refugiava Sant Honorat a les illes de Lerins (costa de Canas) era ja anomenada *balma* c. 375 (per a un repertori de dades toponímiques i altres, de valor divers, veg. Holder I, 338-9 i III, 796-7).

Com indica Scheuermeier, el fet que l'àrea de vitalitat màxima del mot en terres franceses i italianes es trobi a banda i banda dels Alps Marítics orienta en la recerca etimològica, però si això fa pensar en el lligur,¹³ encara que admetem algun nexa entre aquest i el rètic, l'àrea moderna sembla excloure aquest. Potser això es podria fer valer, en la discussió, a favor del cèltic —la incertitud llavors augmenta pel caràcter de mera inducció, i els marges obscurs que hi ha en aquest terreny— tenint en compte que el parentiu que hi hagi entre rètic i lligur fóra de data pre-indoeuropea, i el rètic a penes s'arribà a indoeuropeïtzar,

mentre que el lligur acabà per ser indoeuropeu i el cèltic ho fou sempre.

El fet és, però, que una base *BALMA no es troba en les llengües cèltiques antigues ni en les modernes; de manera que hi ha hagut dubtes forts i no infundats sobre la celticitat del mot; Wartburg (*FEW* I, 223-4) i U. Hubschmied (*VRom.* III, 21), la donen, és veritat, com a segura, però M-L. (*REW*, 912) dubta i Jud s'expressà en aquest punt, unes vegades amb marcada abstenció, i altres cops més positivament,¹⁴ però sempre amb forta reserva;¹⁵ i Pokorny no sols nega francament l'origen cèltic (*VRom.* x, 1945, 226-7 i nota a 260) sinó que emet la sospita que no sigui ni tan sols indoeuropeu.¹⁶ Més recentment no s'ha arribat a resultats gens segurs ni gaire concrets.¹⁷

L'esforç més seriós per fonamentar la hipòtesi cèltica el féu J. Loth, *RCelt.* XXXIX, 47-58, ja fa més de seixanta anys; no es pot dir que valgui com a demostració, i encara menys que hagi estat gaire refutat. El fet més ferm és que *bal* existia en còrnic antic amb el sentit de 'mina' o 'galeria de mina', i en les altres terres del cèltic insular, sobretot en el País de Galles, hi ha diversos noms de lloc amb la mateixa inicial, que semblen provar l'existència d'un mot així en el llenguatge preliterari. Això almenys prova que hi hagué un radical BAL- de sentit més o menys anàleg al de 'balma' o 'forat subterrani'. Cal reconèixer, no havent-hi igualtat de terminació, que això pot valer com un índex de celtisme però no com una prova sòlida de l'etimologia. Encara cal tenir en compte que el còrnic *bal* significava també «pestis», i que és en el sentit de 'malaltia' o 'epidèmia' que se li troba un parentiu ferm en el lèxic cèltic de nissaga indoeuropea: gal·lès (*a*)*ballu* 'morir', ir·l. ant. *at-baill* 'ell mor', mot amb parentela clara i de data probablement originària en les llengües germàniques (ags. *cwelan* 'morir', etc.), i també en armeni, i potser en llatí arcaic; com que d'altra banda hi ha en les llengües cèltiques altres mots iguals o semblants amb sentit ben diferent, i en particular el gal·lès *bâl* 'turó', 'cim' (ultra el cèlt. BELO-/BALIO- 'esblanqueït', en els quals l'arrel ieur. és diferent, BHEL-, *IEW*, 119-120, Walde-P. II, 178), cal reconèixer que assistien a Pokorny bones raons per a mirar amb escepticisme l'establiment d'una etimologia cèltica, i encara més la possibilitat de posar en clar d'aquest costat res de ferm.¹⁸

En el que potser anava massa enllà Pokorny és a negar el caràcter indoeuropeu de *BALMA. Cal reconèixer que una formació en -MA, amb l'estructura de *BALMA és almenys versemblant en les llengües indoeuropees, i més dins el conjunt de l'onomàstica indoeuropea de l'Oest d'Europa en general; i que l'àrea del nostre mot és molt més favorable que no pas contrària a una conclusió, almenys provisional, en aquest sentit. Més encara, el lit. *gelmę* 'fondària', assenyalat oportunament ja per Skok, pot valer com un índex de l'existència d'un mot de forma *g^wLMā*, amb aquest sentit, en el centre d'Europa. Ara bé, això apuntaria cap al sorotàptic, i els mots testificats probablement com a lígurs coincideixen en tants casos amb els ele-